

სტალინის საეკლესიო პოლიტიკა

გურამ ლურსმანაშვილი*

I. შესავალი

როდესაც რუსეთის მხრიდან ისტორიულად, ჩვენს ქვეყანაში გატარებულ საეკლესიო პოლიტიკაზე ვსაუბრობთ, ყოველთვის საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის გაუქმება, ხოლო შემდგომში ბოლშევიკების მხრიდან ტაძრების ნგრევა და სასულიერო პირების რეპრესიები ახსენდებათ. ეს ზღვაში წვეთია იმასთან შედარებით, რაც რუსულმა მხარემ საქართველოს, ან ზოგადად მისი გავლენის ქვეშ მყოფ ეკლესიებს დამართა.

საეკლესიო სტრუქტურა საკმაოდ უცნაურადაა მოწყობილი იმ გაგებით, რომ როდესაც მას სახელმწიფო ღიად ებრძვის, უფრო ვითარდება; აი, დაკნინება და დაცემა მაშინ იწყება, როდესაც სახელმწიფო კონკრეტული პოლიტიკური მიზნების განსახორციელებლად მას მატერიალურ დოვლათს აძლევს, სანაცვლოდ კი თავად განაგებს ეკლესიის მოქმედებებს. სწორედ ეს იყო უმთავრესი დარტყმა, რაც საბჭოთა პოლიტიკამ ეკლესიაზე განახორციელა და რისგანაც დღემდე ვერ გავთავისუფლებულვართ. უფრო რომ დავკონკრეტდეთ, ბოლშევიკებმა ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ მარქსისტული იდეოლოგიით გადაწყვიტეს ქვეყნის მართვა. 1927 წელს საბჭოთა კავშირის პოლიტიკურმა ხელმძღვანელმა იოსებ სტალინმა განაცხადა: *„პარტიას არ შეუძლია იყოს ნეიტრალური რელიგიურ ცრურწმენათა გამტარებლების მიმართ, რეაქციული სამღვდელოების მიმართ, რომელნიც წამლავს მშრომელი მასების შეგნებას, დავთრგუნოთ თუ არა რეაქციული სამღვდელოება? დიახ, დავთრგუნეთ, ოღონდ უბედურება ის არის, რომ იგი ჯერ კიდევ სრულებით არ არის მოსპობილი. ანტირელიგიური პროპაგანდა არის ის საშუალება, რომელმაც*

* თეოლოგიის მაგისტრი, სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის თეოლოგიისა და ფილოსოფიის ინსტიტუტის მკვლევარი.

*ბოლომდე უნდა მიიყვანოს რეაქციული სამღვდელოების ლიკვიდაციის საქმე.*¹

გადის დრო და სიტუაცია იცვლება. ეს ის მომენტი, როდესაც სტალინის ნასწავლი თუ პირადი გამოცდილება ძალიან ცუდად გამოადგა ეკლესიას. იგი სემინარიაში სწავლობდა, იყო მგალობელი, საკმაოდ კარგად იცნობდა შიდასაეკლესიო სტრუქტურას და მშვენივრად იცოდა იდეოლოგიურ ომში ეკლესიის გამოყენების მნიშვნელობა. შესაფერისი ვითარება დიდმა სამამულო ომმა მოიტანა. ომის დროს მას სახელმწიფოში ძლიერი იდეოლოგიური პროპაგანდა სჭირდებოდა, რისი შესრულებაც რელიგიურ ორგანიზაციებს კარგად შეეძლოთ.

სტალინის დედას – კეკეს, ძალიან სურდა, საკუთარი ვაჟი სასულიერო პირი გამოსულიყო. ბავშვობაში თამაშისას პატარა სოსომ მარცხენა მკლავი დაიზიანა, შეშინებულმა დედამ შვილს ჰკითხა: „- შვილო, მღვდელი რომ გახდები, ბარძიმი როგორ უნდა დაიჭირო? -არ იდარდო, დედიკო! მღვდლად გახდომამდე, ხელი ისე მომიჩრება, რომ მთელ ეკლესიას დავიჭერ!“² – დაიჭირა კიდეც.

II. სტალინური ეკლესიის სახე და მიზანი

პეტრე დიდმა მოსკოვის საპატრიარქო გააუქმა, თუმცა იგი რუსეთში კომუნისტური რეჟიმის დამყარების შემდეგ კვლავ განახლდა. ნელ-ნელა იწყება „სტალინური ეკლესიის“ ფორმირება. უფრო კონკრეტულად რომ ვთქვათ, სტალინმა გააცოცხლა ცარისტული რეჟიმის მიერ რუსეთის ეკლესიის იდეოლოგიურ იარაღად გამოყენების საშუალებები და დაუმატა ის თანამედროვე ელემენტები, რაც მეოცე საუკუნის პოლიტიკურ სივრცეში ყალიბდებოდა.

ცარის მმართველობისას ეპისკოპოსები და მიტროპოლიტები, არა მხოლოდ იკურთხებოდნენ და ძალაუფლებას იღებდნენ

¹ ვარდოსანიძე ს., საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ასნოვანი მატიანე (1917-2017), თბილისი, 2017, 226, იხ. ციტირება: ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. კ. ცინცაძის ფ. N 102, გვ. 354.

² Montefiore S.S., Young Stalin, NY, 2007, 57.

ხელმწიფის ბრძანებით, არამედ ემხოზოდნენ კიდეც. იგივე პოლიტიკა, ოღონდ უფრო დახვეწილად სტალინმა გააგრძელა და ხელახლა გააცოცხლა მოსკოვის, როგორც მესამე რომის იდეა, რომელიც ანტიქრისტეს მოსვლისა და სამყაროს აღსასრულის ერთადერთი „ზნეობრივი და სარწმუნოებრივი შემაკავებელია“.

1943 წელს სტალინსა და მიტროპოლიტ სერგი (სტაროგოროდსკის) შორის კონკორდატი გაფორმდა.³ ამ ყველაფრის შემდეგ უკვე რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესია ოფიციალური კრემლისთვის რეალურად არანაირ ეკლესიას არ წარმოადგენს, ესაა ერთ-ერთი ძალიან შემოსავლიანი და გავლენიანი სახელმწიფო სტრუქტურა, რომელსაც ჰყავს საკუთარი მინისტრი (პატრიარქის სახით) და გავლენიანი აპარატი (სინოდის სახით), ესაა სტრუქტურა (რიგითი სამინისტროს მსგავსად), რომლის მუშაობის მთავარი მიმართულება ქვეყნის შიგნით და მის გარეთ საკუთარი მმართველი ძალისა და იდეოლოგიის გავრცელება და სახელისუფლებო მოქმედებათა რელიგიური საბურველით „გაპრავებაა“, რისთვისაც შესაბამისი მატერიალური, იდეოლოგიური თუ ინტელექტუალური რესურსი აქვს. აქედან გამომდინარე, საკუთარი გავლენის ქვეშ მყოფ ადგილობრივ ეკლესიებსაც შესაბამისი მისია აკისრიათ: 1. საკუთარ მრევლში კრემლისგან წამოსული იდეოლოგიური პროპაგანდა გაატარონ. 2. საერთაშორისო ასპარეზზე იყენენ რუსეთის ეკლესიის პოზიციებისთვის ხმის მიმცემნი.

ამ მიმოხილვის შემდეგ უკვე ბევრად ღიად შეგვიძლია ვისაუბროთ რუსულ ეკლესიოლოგიაზე,⁴ რომელიც არ ცნობს კონსტანტინოპოლის საყდრის მსოფლიო ტიტულს. რუსეთი ავრცელებს ე.წ. „პროტესტანტულ ეკლესიოლოგიას“, რომლის მიხედვითაც, გარეგნულად, თითოეული ავტოკეფალური ეკლესია არის ყველასა და

³ Boer R., Sergei and the “Divinely Appointed” Stalin: Theology and Ecclesiology in Church-State Relations in the Soviet Union in the Lead-up to the Cold War, 2018, 7.

⁴ იხ. მღვდელ-მონაზონი ლეონიდე ებრალიძე, „მართლმადიდებელ ეკლესიათა ოჯახი“ – მოსკოვური ეკლესიოლოგიის კრიზისი, <<https://www.palamacentre.com/2018/10/15/მართლმადიდებელ-ეკლესიათა-ოჯახი-მოსკოვური-ეკლესიოლოგიის-კრიზისი/>> [30. 09. 2019].

ყველაფრისგან დამოუკიდებელი ერთეული, საერთო ჯამში კი ვართ ეკლესიათა კონფედერაცია, რომელსაც არ ჰყავს ხელმძღვანელი, თავი. ესაა რუსული დსთ-ს საეკლესიო ვარიანტი, სადაც სახეზე გვაქვს დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა (ამ შემთხვევაში, ეკლესიათა) თანამეგობრობა, მაგრამ ამ თანამეგობრობის კურსს განსაზღვრავს ის, ვისაც პოლიტიკურად ყველაზე მეტი ძალა-უფლება აქვს, ე.ი. მოსკოვი.

ამ ყველაფერმა განსაკუთრებულ ნიშნულს მეორე მსოფლიო ომის დროს მიაღწია. რუსეთის ეკლესიამ საქართველოს ეკლესიასთან ექვარისტიული კავშირი აღადგინა (იქამდე მათთვის ჩვეულებრივი „სქიზმატები“ ვიყავით). იგივე გამიზნულებით, 1943 წლის 8 ოქტომბრის ბრძანებულებით საბჭოთა კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოსთან რელიგიის საქმეთა საბჭო შეიქმნა, რომელსაც სსრ კავშირში შემავალი რელიგიური ორგანიზაციები „იმპერიის“ პოლიტიკური მიზნებისამებრ უნდა ეკონტროლებინა (1945 წლის 22 აგვისტოდან კი მართლმადიდებელი ეკლესიის რწმუნებულის თანამდებობაც ჩამოყალიბდა).⁵ შედეგმაც არ დააყოვნა. სომეხთა კათალიკოსმა გეგორქ VI-მ ღიად დაუჭირა მხარი ფაშიზმის წინააღმდეგ მებრძოლ საბჭოთა კავშირს, მსგავს განცხადებებსვე აკეთებდა პატრიარქი კალისტრატე ცინცაძე. მაგ: *„აღვაკლენთ მხურვალე ლოცვას, რათა მიანიჭოს დიდსა სამშობლოსა ჩვენსა გამარჯვება ვერავ მტერზედ“*⁶. ასევე: *„თავდამსხმელებს განუზრახავთ ჩვენთვის ორგვარი ძღვენი, სიკვდილი ფიზიკური და სიკვდილი ზნეობრივ-გონებრივი. მივიღებთ ჩვენ ამ ძღვენს? ნუ იყოფინ!“*⁷ 1944 წელს საბჭოთა ხელისუფლებამ საქართველოში დააბრუნა რეპრესირებული სასულიერო პირები, მათ შორის მღვდელთმთავარი ეფრემ სიდამონიძე. 1945 წლიდან საქართველოში გაიზარდა მოქმედ ტაძართა და სასულიერო პირთა

⁵ ვარდოსანიძე ს., სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე, თბილისი, 2009, <<http://patriarchate.ge/სრულიად-საქართველოს-კათო/>> [30.09.2019].

⁶ ვარდოსანიძე ს., საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია 1917-1957 წწ. თბილისი, 2001, 188.

⁷<<http://patriarchate.ge/სრულიად-საქართველოს-კათო/>> [30.09.2019].

რიცხვი. თავის მხრივ, სასულიერო პირთაგან ბელადისადმი უსიტყვო მორჩილება და მისთვის ხოტბა-დიდების შესხმა იყო აუცილებელი. საინტერესოა პატრიარქ კალისტრატეს მიერ სტალინისადმი გაგზავნილი მისალოცი წერილი, რომელშიც იგი წერს: „თქვენ სიჭაბუკითგანვე არა სცანთ ძილი თვალთა, რული წამთა და განსვენება ხორცთა ტვირთმძიმეთა და მაშვრალთა ცრემლთა მოსასპობად, ამისთვის მადლიერმა ერმა დაგვსათ ძლიერთა თვისთა შორის და შევმოსათ დაუჭკნობელი დიდებით“⁸. ყურადსაღებია 1948 წლის 21 ივლისით დათარიღებული, უწმიდეს კალისტრატეს წერილი ი. სტალინისადმი, რომელშიც ვკითხულობთ: „კაცთა შორის რჩეულო, ჩემი მოხუცებულობის ოცნება იყო საკუთარი თვალთ მენახა ჩვენი ხალხის სიამაყე და მსოფლიოს უდიდესი ადამიანი, მაგრამ ბედმა არ მარგუნა ეს ბედნიერება. ალბათ, ამის ღირსი არა ვარ. მიიღეთ ძვირფასო იოსებ, საქართველოს ეკლესიისა და მისი მეთაურის გულწრფელი მადლობა მშობელი საბჭოთა კავშირში არსებულ სარწმუნოებრივ ორგანიზაციათა სიაში შეყვანისათვის, ხოლო ჩემი კადნიერი მამაშვილური სიყვარულის გამომხატველად მოგართვათ წინაპართა მიერ შექმნილი და ნაანდერძევი ქართული კულა წარწერით: „იოსებ ქართველს, მსოფლიოში უცალღალატო ადამიანს, მაშვრალთა წინამძღვარს, მადლობით გულსავე საქართველოს მართლმადიდებელი მწყემსის კალისტრატე კათალიკოს-პატრიარქისაგან“⁹.

სტალინური „საეკლესიო პოლიტიკა“ დღესაც ცოცხალია. სწორედ ამით იყო გამოწვეული თუნდაც ის, რომ პატრიარქი კირილი სირიაში პუტინის მიერ მოწყობილ სასაკლავოს, რომელსაც უამრავი უდანაშაულო ბავშვის სიცოცხლე შეენირა, უტიფრად ამართლებს. გაგახსენებთ მის სიტყვებს, რომლითაც პუტინს სირიის ტრაგედიის შემდეგ მიმართა: „ამ ომს „წმინდა ომს“

⁸ ვარდოსანიძე ს., საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ასწლოვანი მატთანე (1917-2017), თბილისი, 2017, 276, იხ. ციტირება: ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. კ. ცინცაძის ფონდი N. 77. გვ. 133.

⁹ <<http://patriarchate.ge/>სრულიად-საქართველოს-კათო/> [30.09.2019].

ვუნოდებ... ამ ბრძოლაში უდიდესი როლი თქვენ შეასრულეთ, ამის გამო მადლობა მინდა გადაგიხადოთ“.¹⁰

III. მოსკოვი – ახალი ვატიკანი

1945 წელს ომი დასრულდა და გამარჯვებული სტალინისთვის ერთ-ერთი პირველი მეტოქე ოფიციალური ვატიკანი და შესაბამისად, რომის კათოლიკე ეკლესია აღმოჩნდა. სტალინმა მუშაობა სამ ფრონტზე გაშალა:

- I- საშინელი სიძულვილის ენა კათოლიკეებისადმი, რომის პაპისა თუ ოფიციალური ვატიკანისადმი, ანუ ზღაპრებზე დაყრდნობილი ე.წ. „ანტიეკუმენისტური“ ბრძოლა;
- II- როგორც რუსეთს სჩვევია, განმათავისუფლებლის როლის მორგება, ე.ი. მოსკოვს უნდა ეხსნა კათოლიკე მრევლი ვატიკანისა და რომის პაპის „თავგასულობისაგან“;
- III- საერთაშორისო სივრცეში, რუსული მხარის მიერ, ვატიკანისგან ფაშისტების მხარდაჭერაზე გამუდმებით აპელირება (მოგეხსენებათ ეს პოსტ მსოფლიო ომის ეპოქაა, სადაც სტალინი გამარჯვებულია. რადიკალურად სხვა ვითარებაში არის და იყო იტალია).

1945 წლის 15 მარტს კარპოვი (საბჭოთა კავშირში ეკლესიის საქმეთა საბჭოს ხელმძღვანელი და უშიშროების კომიტეტის გენერალი), სტალინს საერთაშორისო ქრისტიანული კონგრესის გამართვის შესახებ ესაუბრა,¹¹ რომლის მიზანიც იყო არაკათოლიკე ეკლესიების ვატიკანის წინააღმდეგ გაერთიანება, რომელიც მსოფლიო წინამძღვრობაზე აყენებდა პრეტენზიებს. მასში მონაწილეობას მართლმადიდებლების გარდა მიიღებდნენ ანგლი-

¹⁰ <<https://www.palitravideo.ge>> რუსეთის პატრიარქი კირილი ალექსი სისხლისღვრას გამართლებულად მიიჩნევს – „ეს წმინდათაწმინდა ომია“ [30.09.2019].

¹¹ Kalkandjewa D., The Russian Orthodox Church, 1917-1948 From Decline to Resurrection, Taylor & Francis, 2015, 307.

კანური, ძველმორწმუნეთა, პროტესტანტული და მეთოდისტური ეკლესიები ევროპიდან და აშშ-დან, ასევე კოპტები ეგვიპტიდან, სომხებიც და სხვა ქრისტიანული აღმსარებლობები. ამ ფორუმზე უნდა „დაეცვათ“ კათოლიკური სწავლება და დაეგმოს მოძღვრება, რომ დედამიწაზე რომის პაპი ქრისტეს ვიკარია, ასევე, პაპის უცდომელობის დოგმა და განსაკუთრებით ნაცისტებისადმი მისი მხარდაჭერა.

ამ პროცესებში ანგლიკანური ეკლესიის ჩართულობა არ უნდა გაგვიკვირდეს, რადგან აღნიშნულ პერიოდში ცივი ომი დაწყებული ჯერ კიდევ არ იყო. უფრო მეტიც, საინტერესოა, რომ გარკვეული დროის შემდეგ, ბრიტანელმა დიპლომატებმა შესაბამის უწყებებს აცნობეს, რომ რუსეთის ეკლესია მართლმადიდებლური სამყაროს ცენტრად გახდომას ცდილობდა, რაშიც საბჭოთა მთავრობა ყოველმხრივ ეხმარებოდა, თუმცა, გაფრთხილებათა მიუხედავად, ანგლიკანურმა ეკლესიამ კრემლთან თანამშრომლობა მაინც გააგრძელა, სწორედ ამ თანამშრომლობის გამოც იყო განპირობებული, საქართველოსა და ანგლიკანური ეკლესიების ეგზომი დაახლოება მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში.

IV. თურქეთი, როგორც მტრის ხატი

სტალინურ პერიოდსვე უკავშირდება თურქეთისგან მტრის სხვაგვარი ხატის შექმნა. კანდიდ ჩარკვიანი (მაშინდელი საქართველოს ცკ-ს მდივანი) იხსენებს, რომ მეორე მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ სტალინს თურქეთთან ომის გეგმაც ჰქონდა. ამ საქმეში საქართველო „პოლიგონი ხდებოდა“ და, შესაბამისად, გაათმაგებელი იდეოლოგიური პროპაგანდა იყო საჭირო. პროპაგანდაში პირველად ისტორიკოსები ჩაერთნენ. 1945 წლის 14 დეკემბერს, „კომუნისტსა“ და „ზარია ვოსტოკაშ“ ს. ჯანაშიასა და ნ. ბერძენიშვილის წერილები გამოქვეყნდა, რომ თურქეთმა „მიიტაცა“ ტაო-კლარჯეთის ტერიტორიები და ქართველმა ერმა მიწა-წყალი უნდა დაიბრუნოს.¹² ამის შემდეგ ჯერი უკვე ეკლესიაზე

¹² <<http://patriarchate.ge/სრულიად-საქართველოს-კათო/>> [30.09.2019].

მიდგა. ჯერ იყო და სომეხთა კათალიკოსმა გევორქ VI-მ და კილიკიის კათალიკოსმა გარეგინ I-მა და სომხური ეკლესიის სხვა ეპისკოპოსებმა ოფიციალურად „მოსთხოვეს“ თურქეთს სომხებისთვის კუთვნილი მიწების დაბრუნება.¹³ შემდეგ, 1946 წელს პატრიარქ კალისტრატეს წერილი – „საქართველოს საკათალიკოსოს ზემო ქართლის ეპარქიისათვის“ – გამოქვეყნდა „ზარია ვოსტოკაში“. მალევე კალისტრატემ „კომუნისტის“ რედაქციასაც მიწერა, რომ მისთვის უფლება მიეცათ ხმა შეეერთებინა ჯანაშიასა და ბერძენიშვილისათვის და გამოაქვეყნა წერილი: *„თავისუფალ ერთა გაერთიანების წევრმა ოსმალეთმა საქართველოს უნდა დაუბრუნოს ქართული მიწა-წყალი: არტაანის, ართვინის, ოლთისის, თორთუმის, ისპირის, ბაიბურთის, ლაზისტან-ჭანეთ-ტრაპიზონის, გირესუნის ჩათვლით“*.¹⁴ გაგიკვირდებათ და ამას დამატა აჭარის მუსლიმთა სულიერი ლიდერის, სულიმან ბერიძის წერილი – *„თურქმა მოძალადეებმა დაგვიბრუნონ ჩვენი მიწა-წყალი“*.¹⁵ იდეოლოგიური პროპაგანდა უკვე მზად იყო, სტალინმა ამის შემდეგ ამიერკავკასიის სამხედრო ოლქის ჯარების სარდლად მარშალი კ. როკოსოვსკი დანიშნა, თუმცა თურქეთს დასავლეთის ქვეყნებმა მხარი დაუჭირეს და ომი არ შედგა.

V. დამოუკიდებელი ეკლესიები რუსეთის საზღვრებთან

რუსეთისთვის პრინციპულად მიუღებელია, რომ მის საზღვართან დამოუკიდებელი, ძლიერი სახელმწიფო არსებობდეს. იგივე მიდგომა აქვს ეკლესიასთან დაკავშირებითაც, მის საზღვართან ან არ უნდა იყოს დამოუკიდებელი (ავტოკეფალური) ეკლესია, ან თუ იქნება, კრემლის იმპერიალისტური პოლიტიკის გამტარი უნდა იყოს. ვითარების უკეთ საილუსტრაციოდ გარკვეულ მაგალითებს მოვიყვანო.

¹³ იქვე.

¹⁴ იქვე.

¹⁵ იქვე.

მსოფლიო საპატრიარქომ 1924 წელს გამოაცხადა პოლონეთის ეკლესიის ავტოკეფალია, რაც რუსეთისთვის კატეგორიულად მიუღებელი იყო. შესაბამისად არ ცნო იგი. ხოლო შემდეგ, 1948 წელს, როდესაც ქვეყანას უკვე პოლიტიკურად აკონტროლებდა, თავად მან მიანიჭა პოლონეთის ეკლესიას ავტოკეფალია და მისი საკუთარი პოლიტიკური მიზნებისამებრ გამოყენება დაიწყო.¹⁶

1923 წელს, მსოფლიო საპატრიარქოს მიერ ჩეხეთ-სლოვაკეთის ეკლესია ავტონომიურად იცნო. მეორე მოფლიო ომის შემდეგ, 1945 წლის მაისში, ჩეხეთ-სლოვაკეთი გერმანული ოკუპაციისგან განთავისუფლდა, თუმცა, 1946 წელს, კომუნისტების მიერ ხელისუფლებაზე შეტევის გამო, ქვეყანა სსრ კავშირს უფრო დაუახლოვდა და რკინის ფარდის უკან აღმოჩნდა. ჩეხეთ-სლოვაკეთის გარკვეულმა მართლმადიდებლურმა ჯგუფებმა, რომლებზეც ღიად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ რუსეთისგან იმართებოდნენ, რუსეთის ეკლესიის იურისდიქციაში შესვლა „მოითხოვეს“. საბოლოოდ ისინი 1946 წელს, რუსეთის ეკლესიასთან ავტონომიურ საეგზარქოსოდ გაერთიანდნენ. 1948 წელს კომუნისტურმა პარტიამ ძალაუფლება ხელში ჩაიგდო, რის შემდეგაც ეკლესია კომუნისტური რეჟიმის მხრიდან სრულად და მკაცრად კონტროლირებული გახდა.¹⁷

არც ესტონეთის¹⁸ ეკლესიას ენერა კარგი დღე, რომელისათვისაც მსოფლიო საპატრიარქოს მიერ ბოძებული ავტონომია რუსული ოკუპაციის შემდეგ შეწყდა და საბჭოთა კავშირის დანგრევამდე ვერ აღდგა. ესტონეთის შემთხვევას ჰგავს ფინეთის¹⁹ სიტუაცია, მასაც რუსულმა ოკუპაციამ დააკარგინა ავტონომია, რომელიც საბჭოთა კავშირის დაშლამდე ვერ აღდგა. ცალკე სასაუბრო თემაა უკრაინის საკითხი, სადაც რუსეთი ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირის შექმნამდე ცდილობდა, რომ ეკლესიას დამოუკიდებლობა არ

¹⁶<https://www.palamacentre.com/2018/05/05/ავტოკეფალიის-გამოცხადების-ან-აღდგენის-მიზეზები-მე-20-და-21-ე-საუკუნეებში/> [30.09.2019].

¹⁷ იქვე.

¹⁸<http://www.orthodoxa.org/GB/estonia/documentsEOC/these.gb.htm> [30.09.2019].

¹⁹ Kalkandjieva D., The Russian Orthodox Church, 1917–1948 From decline to resurrection, Taylor & Francis, 2015, 231-233.

მიელო, თუმცა, საბედნიეროდ, ეს მცდელობანი ამაო აღმოჩნდა და რამდენიმე თვის წინ რუსეთის საზღვართან ახალი, დამოუკიდებელი ეკლესია შეიქმნა. სამწუხაროა, რომ დღემდე ვერ მოხერხდა ლატვიის²⁰ ეკლესიის ავტონომიური სტატუსის აღიარება, რომელიც კომუნისტური მმართველობის დროს შეწყდა.

VI. სტალინი და მერვე საეკლესიო კრება²¹

დასაწყისში „მართლმადიდებლური ვატიკანი“ ვახსენეთ, რომლის მოწყობასაც პუტინი აპირებს. ეს სტალინური იდეაა. კონკრეტულად, 1947 წლის 14 თებერვალს, კარპოვმა კომუნისტური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს მოახსენა, რომ მოსკოვის საპატრიარქოს ავტორიტეტმა ისეთ ნიშნულს მიაღწია, რომ მსოფლიო მართლმადიდებლობის ლიდერობა შეუძლია. ეს იყო სტალინის პროექტის „მართლმადიდებლური ვატიკანის“, შექმნის საბოლოო ნიშნული. წინადადება, რომ ქრისტიანული ეკლესიების მიერ ვატიკანზე „შეტევა განხორციელებულიყო“, მთლად წარმატებული ვერ გამოდგა. ახლა უკვე „მერვე მსოფლიო კრების“ იდეა წამოიწია, რომელსაც მოსკოვი მართლმადიდებელ ეკლესიათა მეთაურად, მოსკოვის პატრიარქი კი ეკლესიათა „პაპად“ უნდა ჩამოეყალიბებინა. სახელდობრ, პატრიარქ ალექსისტან მიტროპოლიტმა ნიკოლაიმ (იარუშევიჩი) მერვე მსოფლიო კრების გეგმა წარადგინა. წინადადების მიხედვით, მართლმადიდებლობა 7 მსოფლიო კრებას ეყრდნობა, რომლიდანაც მომდევნო წინას ამომეებს. თუმცა, რომსა და კონსტანტინოპოლს შორის არსებულმა სქიზმამ ეს პროცესები ვეღარ გააგრძელა და რადგან პირველი რომი სქიზმაშია, მეორე კი მუსლიმმა თურქებმა დაიპყრეს, ეს

²⁰ Goble P., Will Latvia Follow the Estonian or the Ukrainian Path in Orthodox Church Affairs? Eurasia Daily Monitor, Vol.16, N144.

²¹ დეტალურად სტალინის პერიოდში დაგეგმილ ე.წ. „მერვე მსოფლიო კრებისა“ და 1948 წელს მოსკოვში გამართული კონგრესის შესახებ იხ., Kalkandjjeva D., The Russian Orthodox Church, 1917-1948 From decline to resurrection, Taylor & Francis, 2015, 307-345.

საქმე რუსეთს უნდა გაეგრძელებინა და ახალი კრება ჩაეტარებინა, რომლის ძირითადი მიზნებიც იქნებოდა:

ა) მართლმადიდებელ ეკლესიებს შორის ურთიერთობების დამყარება;

ბ) რუსეთის ეკლესიის ავტორიტეტის სხვებზე ზემოთ დაყენება;

გ) ახალი სტილის კალენდარზე მსჯელობა;

დ) კათოლიციზმის საშინელ ერესად, ხოლო ვატიკანის – ფაშიზმის დამცველად გამოცხადება.

კრების წინამოსამზადებელი შეხვედრა 1947 წლის ოქტომბრისთვის ჩაინიშნა, საჭირო იყო იმპერიის შიგნით შესაბამისი იდეოლოგიური მუშაობა, რისთვისაც საბჭოთა მანქანა დაირაზმა. სხვადასხვა გამოცემებში იბეჭდებოდა სტატიები, სადაც საუბარი იყო, თუ როგორი აუცილებელია კრების გამართვა, რომ კათოლიკეები და ანგლიკანები, ორგანიზაციული მონყობის მხრივ, წინ წავიდნენ, მართლმადიდებლები კი გაჩერებულები არიან, რადგან კონსტანტინოპოლის დაცემის შემდეგ წინამძღვარი არ ჰყავთ და ეს მისია რუსეთის ეკლესიამ უნდა იტვირთოს და მართლმადიდებლობა იხსნას. კრებისთვის აუცილებელი იყო შესაბამისი კანონიკური მუშაობა. პატრიარქი ალექსი მართლმადიდებელ ეკლესიებს წერდა, რომ მეთექვსმეტე საუკუნემდე (ანუ მას შემდეგ, რაც რუსეთის ეკლესია ავტოკეფალური გახდა) არსებული პენტარქიის მოდელი უნდა შეიცვალოს. პატრიარქი ასევე აღნიშნავდა, რომ უამრავი პრობლემაა გადასაჭრელი და მას არ სურს, ისინი მარტომ მოაგვაროს, არამედ, როგორც საეკლესიო სამართალი მოითხოვს, ეკლესიებთან ერთად ამ საკითხებზე მსჯელობა სურს. რაც შეეხება სხვა ეკლესიათა რეაქციებს: კვიპროსის მთავარეპისკოპოსმა ლეონტიმ უარყო მონვევა და თქვა, რომ მხოლოდ კონსტანტინოპოლის პატრიარქს შეეძლო ამგვარი კრება ჩაეტარებინა. ბერძულენოვან გაზეთებში გაჩნდა პუბლიკაციები „არაკანონიკურ კრებაზე“, რომ რეალურად მისი მიზანი რუსეთის პოლიტიკური მიზნების განხორციელება იყო. ბერძნული ეკლესიები რუსების მიერ მონყობილ „მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე დასწრებაზე უარს აცხადებდნენ“. შესაბამისად, რუსეთმა ახალი სცენარი დადგა, გააგრძელა მერვე მსოფლიო კრების იდეა, მაგრამ ამას ადგილობ-

რივ ეკლესიათა მეთაურების შეხვედრად, კონგრესად აცხადებდა. ოფიციალურმა ვატიკანმა განაცხადა, რომ ამ შეხვედრას იმ ეკლესიის ლიდერები დაესწრებოდნენ, რომლებიც კრემლის ახლო მეგობრები არიან. პირველ ეტაპზე კრებაზე ჩასვლაზე უარს აცხადებდა ალექსანდრიის პატრიარქი ქრისტეფორე, ყოყმანობდა ანტიოქიის პატრიარქი ალექსანდრეც. საბოლოო სიტყვა კონსტანტინოპოლზე იყო. კარპოვმა, 1947 წელს საბჭოთა ხელისუფლებას სთხოვა, რომ 50 000 დოლარი გამოეყო კონსტანტინოპოლის პატრიარქ მაქსიმესთვის, რისი ალებაც მოსკოვურ ღონისძიებაზე კონსტანტინოპოლის დასწრების დასტური იქნებოდა. კონსტანტინოპოლმა ეს წინადადება უარყო.²²

კონგრესი 1948 წლის 8-18 ივლისს გაიმართა და იგი რუსეთის ეკლესიის ავტოკეფალიის 500 წლის იუბილესაც მოიცავდა. რუსული ავტოკეფალიის 500 წლისთავის ღონისძიებაზე ჩავიდნენ კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოსა და საბერძნეთის ეკლესიის წარმომადგენლები, მაგრამ ამ საზეიმო ღონისძიებათა გამართვის შემდეგ დაწყებულ საერთო-მართლმადიდებლურ კრებაში მონაწილეობა არ მიუღიათ. მოსკოვში საერთოდ არ ჩავიდნენ კვიპროსისა და იერუსალიმის ეკლესიის წარმომადგენლები. შეგახსენებთ, რომ ეს სწორედ ის ღონისძიებაა, რომელშიც 1948 წელს პატრიარქი კალისტრატე ცინცაძე მონაწილეობდა.

CAROC-ის (რელიგიის საქმეთა საბჭო) მოხსენების მიხედვით ღონისძიებას 11 ავტოკეფალური ეკლესიის წარმომადგენელი ესწრებოდა.²³ შეიქმნა სერიოზული საფრთხე, რომ სადაც რუსეთმა პირველ ეტაპზე ამდენი მოახერხა, შემდეგ ჯერზე მსოფლიო კრების გამართვასაც შეძლებდა და მართლმადიდებლობის ადმინისტრაციული მესაჭის პოზიციას დაიკავებდა. საფრთხე ბევრად სერიოზული იყო, ვიდრე უბრალოდ მართლმადიდებელი ეკლესიის შიგნით არსებული დაპირისპირება. საფრთხე ექმნებოდა მთელ დასავლურ და ზოგადად ქრისტიანულ ცივილიზაციას. ვფიქრობთ,

²² Kalkandjieva D., *The Russian Orthodox Church, 1917–1948 From Decline to Resurrection*, Taylor & Francis, 2015, 321.

²³ Шкаровский М., *Русская Православная Церковь и Советское Государство в 1943-1964 годах*, 1995, 37-38.

არ გადავაჭარბებთ თუ ვიტყვით, რომ ამ უდიდესი განსაცდელისგან ეკლესია და ზოგადად დასავლური სამყარო მსოფლიო პატრიაქმა ათენაგორამ იხსნა. კონგრესი, როგორც ვახსენეთ, 1948 წლის 8-18 ივლისს გაიმართა, ხოლო 1948 წლის ნოემბერში ათენაგორა კონსტანტინოპოლის პატრიარქად აირჩიეს. მან წერტილი დაუსვა რუსეთის ეკლესიის მხრიდან ამ რანგის კრების ჩატარების იდეას. ამას რუსეთი ათენაგორას დღემდე ვერ პატიობს და ათასგვარი ცილისწამებითა და სიცრუის დაბრალებით მიცვალებულსაც კი არ ასვენებს. შესაბამისად, რუსეთმა მტრის ახალი ხატიც დახატა, აქამდე თუ ის რომი და რომის პაპი იყო, ახლა მას ფანარი და კონსტანტინოპოლის მსოფლიო საპატრიარქოც მიემატა. ორ სხვადასხვა მტერთან ბრძოლა ორმაგ რესურსსა და ძალისხმევას მოითხოვს, ამიტომ კრემლმა ვატიკანი და ფანარი, პაპი და კონსტანტინოპოლის პატრიარქი „გააერთიანა“ და საკუთარი იდეოლოგიის მიმდევრებს ერთიან მტრებად დაუსახა.

რუსეთი დღესაც ამას აკეთებს. ორმაგად სამწუხაროა, რომ საქართველოშიც არსებობენ ჯგუფები, რომლებიც პირდაპირ მიჰყვებიან რუსულ კურსს და ათენაგორასთვის ან ბართლომეოსისადმი ტალახის სროლას კვლავ განაგრძობენ. კიდევ ერთი პარალელი. მსოფლიო კრების ვერჩატარებაზე კრემლის პასუხი იყო, რომ თუკი რუსეთს არ შეუძლია კრების ჩატარება, ე.ი. კონსტანტინოპოლმაც ვერ უნდა ჩაატაროს იგი. შესაბამისად, მთელი რესურსი, ფული, იდეოლოგია, ძალა მიმართული იყო იქითკენ, რომ კონსტანტინოპოლს თავისი კანონიკური უფლებამოსილება ვერ განეხორციელებინა. სამწუხაროა, რომ ამ ჭიდილში ჩვენ რუსული პოზიცია დავიკავეთ და 2016 წლის დიდ და წმინდა კრებას ბოიკოტი გამოვუცხადეთ.